Suvremeni udžbenik Glazbene kulture u višim razredima osnovne škole

Sabolek, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:379964

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

THE ACADEMY OF ARTS AND CULTURE IN OSIJEK

Repository / Repozitorij:

Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

ODSJEK ZA GLAZBENU UMJETNOST

STUDIJ GLAZBENE PEDAGOGIJE

IVANA SABOLEK

SUVREMENI UDŽBENIK GLAZBENE KULTURE U VIŠIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE

ZAVRŠNI RAD

MENTOR:

izv. prof. dr. sc. Jasna Šulentić Begić

Osijek, 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD 1

2. UDŽBENIK 2

2.1. VRSTE UDŽBENIKA 4

2.2. MULTIMEDIJSKI DIGITALNI UDŽBENICI NAMIJENJENI UČENICIMA OSNOVNIH ŠKOLA 6

2.3. PREPREKE PRISTUPU INFORMACIJSKIM I KOMUNIKACIJSKIM TEHNOLOGIJAMA 7

3. UDŽBENIK U NASTAVI GLAZBENE KULTURE 9

3.1. UDŽBENIK ZA GLAZBENO OPISMENJIVANJE 10

3.2. UDŽBENIK ZA PJEVANJE 13

3.3. UDŽBENIK ZA SVIRANJE 14

3.4. UDŽBENIK ZA GLAZBENO STVARALAŠTVO 16

3.5. UDŽBENIK ZA SLUŠANJE GLAZBE 17

4. DIGITALNI UDŽBENIK ZA NASTAVU GLAZBENE KULTURE 20

5. ZAKLJUČAK 21

6. LITERATURA 22

Sažetak

Suvremeni udžbenik Glazbene kulture u višim razredima osnovne škole

Tema ovoga završnoga rada je suvremeni udžbenik Glazbene kulture u višim razredima osnovne škole. U prvome dijelu rada govori se o udžbeniku općenito, vrstama udžbenika, multimedijskim digitalnim udžbenicima namijenjenim učenicima osnovnih škola, te o preprekama pristupu informacijskim i komunikacijskim tehnologijama. Udžbenik u nastavi Glazbene kulture možemo analizirati prema aktivnostima i sadržajima, kao što su: glazbeno opismenjivanje, pjevanje, sviranje, glazbeno stvaralaštvo, slušanje glazbe i usvajanje muzikoloških sadržaja. Stoga se u drugome dijelu rada govori o udžbeniku za glazbeno opismenjivanje, udžbeniku za pjevanje i sviranje, udžbeniku za glazbeno stvaralaštvo te udžbeniku za slušanje glazbe. Velik dio aktivnosti i sadržaja nastave Glazbene kulture ne može se obuhvatiti udžbenikom te je u tome pogledu udžbenik više priručnik za učitelja i pjesmarica nego udžbenik. Sadržaji koji se mogu obujmiti multimedijskim udžbenikom jesu teorijski i muzikološki sadržaji te slušanje glazbe. Digitalni udžbenik namijenjen nastavi Glazbene kulture napredovao je što se tiče opremljenosti, no i dalje postoji problem samostalne upotrebe udžbenika od strane učenika.

Ključne riječi: klasični udžbenik, multimedijski udžbenik, nastava Glazbene kulture, osnovna škola.

Abstract

Contemporary textbook of Musical culture in upper grades of elementary school

The focus of this final work is a contemporary textbook on Musical culture in upper grades of elementary school. The first part of the paper discusses the textbook in general, types of textbooks, multimedia digital textbooks intended for primary school students, and obstacles to access to information and communication technologies. We can analyze the textbook in the Musical culture classes according to activities and contents, such as musical literacy, singing, playing, musical creation, listening to music, and acquiring musicological content. Therefore, the second part of the paper discusses the textbook for musical literacy, the textbook for singing and playing, the textbook for music creation, and the textbook for listening to music. A large part of the activities and contents of the Musical culture class cannot be covered by a textbook, and in this respect, the textbook is more of a teacher's manual and songbook than a textbook. The contents that can be covered by the multimedia textbook are theoretical and musicological and listening to music. The digital textbook intended for the teaching of Musical culture has progressed in terms of equipment, but the problem of independent use of the textbook by students remains.

Keywords: classical textbook, multimedia textbook, the teaching of Musical culture, elementary school.

1. UVOD

„Glazba je dio svih kultura svijeta te je, uz ostale umjetnosti, ključna za kvalitetan, skladan i cjeloviti razvoj svakog pojedinca. U obrazovnom je sustavu Republike Hrvatske učenje glazbe prepoznato i priznato kao neizostavan čimbenik u oblikovanju specifično glazbenih, ali i općih (generičkih) kompetencija učenika" (MZOa, 2019: 2). U provođenju nastave Glazbene kulture, u višim razredima osnovne škole, udžbenik je neizostavan.

Udžbenik je sredstvo komuniciranja i izvor znanja, on predstavlja knjigu u kojoj su osnovni sadržaji koje treba naučiti u okviru nekog predmeta. Predstavljeni sadržaji moraju biti usklađeni s nastavnim planom i programom, tj. kurikulumom i moraju biti oblikovani na odgovarajući didaktički način (Bakota, Peko i Varga, 2015). Postoji više podjela udžbenika s obzirom na vrstu, tj. dijele se na cjelovite, razgranate i programirane, zatim tiskane i elektroničke te multimedijske i digitalne udžbenike. Mnogi su nakladnici kao nadogradnju svojim tiskanim udžbenicima osmislili su multimedijske digitalne udžbenike s mnoštvom zvučnih zapisa i videozapisa, kvizova, prezentacija, pitanjima i zadatcima za ponavljanje te drugim sadržajima.

Cilj je ovoga rada utvrditi koliko je suvremeni udžbenik Glazbene kulture prilagođen učenicima i njihovu samostalnom korištenju istoga s obzirom na specifičnost nastave glazbe.

Ovaj se rad dijeli na pet poglavlja. Nakon uvodnoga dijela slijedi poglavlje koje govori o udžbeniku općenito, o vrstama udžbenika, o multimedijski digitalnim udžbenicima i o preprekama pristupu informacijskim i komunikacijskim tehnologijama. Treće i četvrto poglavlje rada predstavlja problematiku udžbenika u nastavi Glazbene kulture. Nakon zaključka, rad sadrži i popis korištene literature.

2. UDŽBENIK

Prva knjiga tiskana je uz pomoć tiskarskog stroja sredinom petnaestog stoljeća (Gutenberg, 1400. – 1468.), no od tada je trebalo proći više od sto i pedeset godina da J. A. Komensky (1592. – 1670.) dovrši didaktičko osmišljavanje razredno-predmetno-satnog sustava. Komensky je tada na raspolaganju od svih medija, osim učitelja, imao samo knjigu. Model koji je utemeljio bio je kritiziran tijekom protekla tri i pol stoljeća, ali je ostao kao temelj današnje nastave u školi. Osnovni razlozi kritiziranju modela su pojava novih komunikacijskih medija koji svojim potencijalima nadilaze ograničenja čvrstog razredno-predmetno-satnog sustava (Matijević, 2004).

Matijević (2017) ističe kako su početkom prošlog stoljeća udžbenici donosili zbirku tekstova kojima se učitelj koristio kao polazištem za objašnjavanje nastavnih sadržaja, a učenici za dodatno samostalno učenje kod kuće. U čitankama su se nalazili književni i umjetnički tekstovi, a u udžbenicima za predmete iz područja prirodnih i društvenih znanosti, nalazili su se znanstveno-popularni tekstovi, odnosno didaktički oblikovani i strukturirani tekstovi koji slijede osnovna didaktička pravila u poučavanju. Autor postavlja pitanje: Koja je bila uloga udžbenika u vrijeme kada je živio Komensky, koja početkom 20. stoljeća, a koja bi mogla i trebala biti početkom 21. stoljeća? Navodi da pri traženju odgovora na ova pitanja treba imati na umu medijsko-komunikacijsko i tehnološko okruženje u kojem su učenici nekada živjeli ili u kojem žive danas. „U drugoj polovici 20. i početkom 21. stoljeća, znatno je napredovala tehnika tiskanja knjiga i udžbenika. To je uvjetovalo da su se autori i nakladnici natjecali tko će pripremiti atraktivniji udžbenik i izboriti da se veći dio potencijalnih korisnika koji kupuju određeni udžbenik koriste baš njihovim proizvodom“ (Matijević, 2017: 79).

Danas se svi udžbenici pišu u skladu s Udžbeničkim standardom (MZO, 2019b) kojim se utvrđuju znanstveni, pedagoški, psihološki, didaktičko-metodički, etički, jezični, likovno-grafički i tehnički zahtjevi kao i oblik udžbenika za pojedini razred. Prema *Zakonu o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu* (MZO, 2018) udžbenik je obvezni obrazovni materijal u svim predmetima, izuzev predmeta s pretežno odgojnom komponentom, koji služi kao cjelovit izvor za ostvarivanje svih odgojno-obrazovnih

ishoda utvrđenih predmetnim kurikulumom, kao i očekivanja međupredmetnih tema za pojedini razred i predmet.

Matijević (2017) napominje da je udžbenik, u didaktičkoj i školskoj tradiciji, knjiga u kojoj se nalaze sustavno odabrani ili napisani tekstovi koji bi učenici trebali čitati radi stjecanja znanja i kompetencija važnih za nastavak školovanja i život. Bognar i Matijević (2002 prema Šulentić Begić i Rado, 2013) navode da udžbenik svojom strukturom i sadržajem mora pratiti cjelokupan nastavni sadržaj predmeta i osnovne etape organizacije odgojno-obrazovnih aktivnosti. U udžbeniku se nalaze sadržaji i sugestije koji omogućuju pripremanje učenika za obradu neke teme, zatim sadržaji i sugestije u vezi s osnovnim informacijama koje su predmet učenja te raznovrsne aktivnosti i sadržaji za ponavljanje i vježbanje, kao i provjeravanje, odnosno samoprovjeravanje.

Poljak (1980) bitna obilježja udžbenika svodi na sljedeće četiri premise:

- udžbenik je osnovna školska knjiga, za razliku od ostalih knjiga kao dopunske i pomoćne literature u tijeku školovanja;
- udžbenik je pisan na osnovi propisanog nastavnog plana i programa, što ostala stručna, znanstvena i umjetnička literatura nije;
- udžbenik učenici gotovo svakodnevno upotrebljavaju u svom školovanju radi obrazovanja odnosno samoobrazovanja, dok ostalu literaturu proučavaju povremeno i privremeno;
- po svojoj osnovnoj namjeni udžbenik treba da bude didaktički oblikovan radi racionalnijeg, ekonomičnijeg i učinkovitijeg obrazovanja, što ostala literatura nije i ne mora biti.

Pranjić (2013) izdvaja prednosti i nedostatke udžbenika. Prednosti su udžbenika što omogućavaju pregled cjelokupnog gradiva jednog školskog godišta, omogućuju gledanje unaprijed, unatrag, jer nude objašnjenja pojedinih problema, koncipirani su primjereno učeničkoj dobi, tj. njihovu stanju informiranosti kao i znanstvenoj situaciji. Također, udžbenicima se povezuju tekstovi i slike, nude se zadatci različite težine te podržava diferencirano učenje. Nedostatci udžbenika tiču se unaprijed ponuđenih sadržaja i ciljeva što ih predviđaju programi te

naglašavajući ih koncentriraju se samo oko njih. Također, jedan od nedostataka udžbenika jest što relativno brzo zastarijevaju jer se zasnivaju na aktualnom stanju znanosti.

2.1. VRSTE UDŽBENIKA

Postoji više podjela udžbenika s obzirom na vrstu: 1) cjeloviti, razgranati i programirani; 2) tiskani i elektronički; 3) multimedijski i digitalni.

Tako Bognar i Matijević (2005) udžbenike dijele na tri vrste: na *cjelovite, razgranate* i *programirane* udžbenike. *Cjeloviti* udžbenik svojom strukturom i sadržajem mora pratiti cjelokupan nastavni sadržaj jednog predmeta i osnovne etape organizacije odgojno-obrazovnih aktivnosti. U takvom udžbeniku nalaze se sadržaji i sugestije koji omogućuju pripremanje učenika za obradu neke teme (problema, cjeline), zatim sadržaji i sugestije u vezi s osnovnim informacijama koje su predmet učenja te raznovrsne aktivnosti i sadržaji za ponavljanje, vježbanje i provjeravanje/samoprovjeravanje. Prednost ovakve vrste udžbenika jest mogućnost da se smanji težina učenikove torbe i olakša uvid u cjelinu nastavnog programa. Dok je osnovni nedostatak taj što se za izradu dodatnih nastavnih materijala za samostalan rad učenika koristi slobodno vrijeme – nastavno, učiteljevo i učenikovo (Bognar i Matijević, 2005).

Karakteristika *razgranatog* udžbenika jest da se u dva ili više sveska izlažu osnovni sadržaji, prateći osnovne etape nastavnog procesa. Takvi se udžbenici sastoje od osnovne knjige i više pomoćnih svezaka, koji sadrže radne materijale za učenikovo vježbanje i ponavljanje. To su najčešće materijali za strani jezik (čitanka, gramatika, radna bilježnica), za povijest (udžbenik, povijesna čitanka, radna bilježnica i eventualno povijesni atlas). Prednost ove vrste udžbenika jest veća mogućnost za planiranje rada učenika na rješavanju izabranih zadataka i štednja učiteljeva i učenikova vremena potrebnog za izradu i prepisivanje zadataka za samostalni rad. Nedostatci ove vrste udžbenika jesu materijalni troškovi za školski pribor te prenatrpanost učeničkih torbi (Bognar i Matijević, 2005).

„Posebna vrsta udžbenika su programirani materijali. Prošlo je vrijeme "programirane euforije", kada se vjerovalo da je programirano učenje rješenje za sve slabosti tradicionalne nastave te da će programirani udžbenici biti izrađeni za sve nastavne predmete. Danas se realno može ocijeniti gdje treba izraditi programirani udžbenik i koliko programiranih materijala za

pojedini tip škole. Osim toga, neke od prednosti programiranog učenja nastoje se ugraditi u didaktičko oblikovanje cjelovitih i razgranatih udžbenika kako bi se olakšalo i učinilo efikasnijim učenikovo učenje, npr. sustav izlaganja sadržaja u manjim koricama, planiranje više aktivnosti učenika uz učenje osnovnih sadržaja te pružanje informacije o točnosti izvršenih zadataka. Izrada programiranog materijala koji se može nazvati programiranim udžbenikom, složen je i dugotrajan posao. Zato se on izrađuje za one dijelove nastavnih sadržaja koji su teži za obradu, uz izbor drugih nastavnih strategija te kad se pretpostavlja da ima pedagoškog smisla angažirati ekipu stručnjaka“ (Bognari Matijević, 2005: 335-336).

Prema *Zakonu o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu* (MZO, 2018) postoji dvije vrste udžbenika: *tiskani* i *elektronički* te može biti i *kombiniran* tako da se sastoji i tiskanog i elektroničkog dijela. „Tiskani oblik udžbenika oblikovan je na način da ne zahtijeva upisivanje rješenja ili odgovora na pitanja i predviđen je za višegodišnje korištenje“ (MZO, 2018, čl. 3). „Elektronički udžbenik ili elektronički dio udžbenika mora sadržavati barem jednu od sljedećih triju značajki: dinamičko predočavanje, simulaciju (virtualni pokus) i interakciju (na relacijama učenik – sadržaj, učenik – nastavnik i/ili učenik – učenik). Radi tehničkog i metodičkog unaprjeđivanja, elektronički udžbenik ili elektronički dio udžbenika može se izmijeniti bez procedure propisane ovim Zakonom po završetku nastavne godine u kojoj je udžbenik u upotrebi, a prije početka nove školske godine“ (MZO, 2018, čl. 3).

Nuli (2018) suvremene udžbenike dijeli na *multimedijske* i *digitalne* udžbenike te *multimedijske digitalne* udžbenike. Za *multimedijske* udžbenike ističe da oni prikazuju nastavne sadržaje u raznim medijima te da potiču učenika na multimedijsko učenje. Također ističe da multimedijski udžbenici dolaze u paketu te da uz udžbenik dolaze CD-romovi koji sadrže dodatne izvore znanja. Autor posebno naglašava kako kvalitetna izrada multimedijskih udžbenika pridonosi boljem razumijevanju nastavnih sadržaja te boljoj organizaciji i pohrani novih informacija u dugotrajnu memoriju učenika. Za *digitalne* udžbenike autor govori da su zapravo digitalne knjige koje su posebno prilagođene za obrazovanje te se koriste kao digitalni nastavni materijal. Autor također ističe kako su se digitalni udžbenici u početcima dosta razlikovali od današnjih digitalnih udžbenika, odnosno prvi digitalni udžbenici bili su kopije tiskanih udžbenika, ali u PDF formatu, dok moderni digitalni udžbenici sadrže objedinjeni multimedijski prikaz sadržaja u digitalnom formatu. Prema Nuli (2018) *multimedijski digitalni*

udžbenici jesu digitalnog oblika te uz tekst, slike, animacije i videozapise omogućavaju korisnicima visoki stupanj interakcije. Autor također ističe da takvi udžbenici mogu sadržavati poveznice na vanjski sadržaj čime se korisniku omogućuje brz i lagan pristup dodatnim informacijama.

2.2. MULTIMEDIJSKI DIGITALNI UDŽBENICI NAMIJENJENI UČENICIMA OSNOVNIH ŠKOLA

Prema Čanić (2017) nakladnik Profil na svojoj mrežnoj stranici Profil KLIK nudi multimedijske digitalne udžbenike. Ti multimedijski digitalni udžbenici, za osnovnu i srednju školu, nadogradnja su tiskanim udžbenicima. Takvi udžbenici nude trodimenzionalne animacije, zvučne i videozapise, kvizove, slikovne priloge, fotogalerije, prezentacije i poveznice na mrežne sadržaje. Sve sadržaje koje Profil nudi na svojoj mrežnoj stranici moguće je obilježavati, označavati, u njih upisivati vlastiti sadržaj, a sav tekst moguće je ispisati ili pohraniti kao zaseban dokument na računalu. Autorica navodi kako je nakladnik Profil izradio i mrežnu stranicu Školski portal, koja je namijenjena roditeljima, učenicima i učiteljima. Na tome portalu dostupni su digitalni naslovi i multimedijski sadržaji, videogalerija (koja je dostupna i bez registriranja), sadržaji za predškolski odgoj, predmetnu i razrednu nastavu te sadržaji za srednju školu. Uz Školski portal, nudi se i još jedna mrežna stranica – Profilova zbornica koja nudi sadržaje za učitelje.

Čanić (2017) ističe kako i nakladnik Školska knjiga ima svoj Školski portal kao multimedijsko rješenje za podršku u nastavi na kojem nudi brz i jednostavan pristup nastavnomu materijalu. Svi njihovi udžbenici uključuju digitalni interaktivni sadržaj. U suradnji s CARNET-om, Školska knjiga educirala je svoje urednike za izradu digitalnih materijala. Na stranicama Školskoga portala dostupne su digitalne inačice novih udžbenika za osnovnu i srednju školu s didaktičkim materijalima. Nakladnik Školska knjiga također ima svoju mrežnu stranicu, E-sfera. To je, kako autorica ističe, sustav za nastavu obogaćen 3D modelima, animacijama, video i zvučnim zapisima, a sadrži i digitalni udžbenik i priručnik. Na njemu postoji mogućnost dodavanja sadržaja, kvizova, bilješki, ispita, dodatnih objašnjenja i dokumenata. Uz E-sferu, koja

je namijenjena učiteljima, nakladnik Školska knjiga izdala je i E-priručnik. On je jednostavan digitalni priručnik s digitalnim udžbenikom i edukativnim višemedijskim materijalom. Sadrži nastavne planove i programe te dodatne aplikacije i alate. Uz sustave za učitelje, postoji i sustav namijenjen učenicima, a zove se E-nauči. To je digitalni udžbenik s odabranim višemedijskim materijalom, 3D modelima, animacijama, video i zvučnim zapisima te pitanjima i zadatcima za ponavljanje.

2.3. PREPREKE PRISTUPU INFORMACIJSKIM I KOMUNIKACIJSKIM TEHNOLOGIJAMA

Van Dijk i Hacker (2003 prema Jandrić, 2012) definiraju sljedeće četiri kategorije prepreka pristupu informacijskim i komunikacijskim tehnologijama:

1. Mentalna prepreka, odnosno nedostatak osnovnoga digitalnog iskustva koje uzrok može biti nedostatak zanimanja, strah od računala i neprivlačnost tehnologija.
2. Materijalna prepreka, odnosno neposjedovanje računala i mrežnog pristupa.
3. Nedostatak digitalnih vještina ili prepreka vještina uslijed nedovoljne lakoće korištenja tehnologija i nedostatka obrazovanja ili društvene potpore.
4. Prepreka korištenja, odnosno nedostatak značajnih prilika za korištenje.

Jandrić (2012) navodi da materijalna prepreka podjednako pogađa čitavu populaciju nekog geografskog, političkog, kulturnog i ekonomskog prostora. Primijenjena na digitalne udžbenike, materijalna prepreka nešto je manje izražena u generalnoj populaciji. Danas je gotovo nemoguće školovati se bez pristupa informacijskim i komunikacijskim tehnologijama te iz tog razloga, glavnina hrvatskih učenika i studenata posjeduje pristup računalu i internetu (CARNet, 2012 prema Jandrić, 2012). Doolan i Matković (2008 prema Jandrić, 2012) napominju da velika većina učenika i studenata posjeduje pristup informacijskim i komunikacijskim tehnologijama, no da učenici i studenti pogođeni materijalnom preprekom odnosno učenici i studenti bez pristupa informacijskim i komunikacijskim tehnologijama ostvaruju znatno slabije rezultate u školovanju.

Heemskerk i sur. (2005 prema Jandrić, 2012) naglašavaju da je mentalna prepreka dijalektički povezana s materijalnom preprekom na dva načina. Na psihološkoj razini, osobe pogođene materijalnom preprekom pristupu informacijskim i komunikacijskim tehnologijama mogu racionalizirati svoj nedostatak mogućnosti izostankom zanimanja za tehnologije. Opravdano ili neopravdano, ovakva osoba može stvoriti negativan stav prema uporabi elektroničkih udžbenika. Jandrić (2012) dalje navodi kako materijalna prepreka također može utjecati na mentalnu prepreku kroz izloženost pojedinca tehnologijama. Primjerice, student koji studira na Tehničkom veleučilištu u Zagrebu samom će temom svoga studija i iskustvom života u razvijenoj europskoj zemlji imati veću mogućnost služenja elektroničkim udžbenicima nego, primjerice, student filozofije u nekom siromašnom grafu u Africi. Stoga će prvi student lakše prihvatiti uporabu elektroničkih udžbenika kao dio svakodnevnog rada nego student koji se s njima susreće rijetko ili nikada.

Mentalna i materijalna prepreka izravno su povezane s nedostatkom prilika za uporabu elektroničkih udžbenika odnosno preprekom korištenja. U zemljama Prvog svijeta prepreka korištenja svedena je na minimum, a povećava se manje ili više proporcionalno sa smanjenjem bruto nacionalnog dohotka pojedine zemlje (Internetworldstats, 2012 prema Jandrić, 2012). U kontekstu Hrvatske, pored brojnih besplatnih elektroničkih udžbenika postavljenih od strane anonimnih korisnika koji su javno dostupni na internetu, svaki učenik i student posjeduje besplatan pristup online knjižnici elektroničkih udžbenika na hrvatskome jeziku koji su pedagoški i metodološki prilagođeni uzrastu i tematici kojom se bave u svojim obrazovnim institucijama. Iz toga razloga, prepreka korištenja ne zauzima značajnije mjesto u analizi prepreka pristupu elektroničkim udžbenicima (CARNet, 2012 prema Jandrić, 2012).

3. UDŽBENIK U NASTAVI GLAZBENE KULTURE

Rojko (2012b) polazi od Poljakove (1980) definicije udžbenika u kojoj se bitna obilježja udžbenika svode na sljedeće četiri premise:

- udžbenik je osnovna školska knjiga, za razliku od ostalih knjiga kao dopunske i pomoćne literature u tijeku školovanja;
- udžbenik je pisan na osnovi propisanog nastavnog plana i programa, što ostala stručna, znanstvena i umjetnička literatura nije;
- udžbenik učenici gotovo svakodnevno upotrebljavaju u svom školovanju radi obrazovanja odnosno samoobrazovanja, dok ostalu literaturu proučavaju povremeno i privremeno;
- po svojoj osnovnoj namjeni udžbenik treba da bude didaktički oblikovan radi racionalnijeg, ekonomičnijeg i učinkovitijeg obrazovanja, što ostala literatura nije i ne mora biti.

Rojko (2012b) dalje navodi da o prvoj, drugoj i četvrtoj premisi ne treba raspravljati. U njima je riječ o općim pitanjima po kojima se udžbenik Glazbene kulture ne razlikuje od nekog drugog udžbenika. Odnosno, ne postoje nikakvi razlozi ni stručne ni didaktičke prirode zbog kojih udžbenik u nastavi glazbe ne bi mogao ispuniti kriterije tih premisa. Ono što je u nastavi glazbe specifično jest problem naznačen u trećoj premisi, gdje piše da učenici upotrebljavaju udžbenik svakodnevno, pri čemu se podrazumijeva da ga upotrebljavaju samostalno.

Autor dalje ističe da upravo tu, na području učenikove samostalne uporabe udžbenika, započinju problemi jer je priroda znanja i umijeća koja se stječu u nastavi glazbe takva da je mogućnost njihova samostalnog stjecanja ograničena pa je time ograničena mogućnost samostalne uporabe udžbenika. Rojko (2012a) navodi da u glazbenoj nastavi za većinu nastavnih područja jednostavno nije moguće napisati udžbenik, a ono što se objavljuje kao udžbenik, ne samo da nije udžbenik nego je sasvim nepotrebno fizičko i psihičko opterećivanje učenika.

Autor također ističe da je problem udžbenika u nastavi glazbe najlakše podrobno analizirati na primjeru glazbene nastave u osnovnoj školi koja predstavlja kompozit nekoliko

relativno samostalnih aktivnosti i sadržaja, kao što su: glazbeno opismenjivanje, pjevanje, sviranje, glazbeno stvaralaštvo, slušanje glazbe i usvajanje muzikoloških sadržaja. I prema važećem dokumentu za nastavu Glazbene kulture nastava se organizira u odnosu na navedene aktivnosti i sadržaje iako su integrirani u okviru triju domena. „Glazbene aktivnosti i sadržaji u okviru *Kurikuluma* organizirane su u okviru tri domene (nastavna područja): S*lušanje i upoznavanje glazbe, Izražavanje glazbom i uz glazbu* i *Glazba u kontekstu.* Domena *Slušanje i upoznavanje glazbe*, kao što i sam naziv kaže, jest upoznavanje glazbe pomoću audio i videozapisa te mogući neposredan susret učenika s glazbom. U okviru domene *Izražavanje glazbom i uz glazbu* učenici izvode glazbene aktivnosti: *pjevanje, sviranje, glazbene igre, glazbeno stvaralaštvo* i *pokret uz glazbu*. S obzirom na otvoreni kurikulum nastave glazbe, učitelj će nekoj od navedenih aktivnosti dati veći ili manji naglasak. To znači da se sve navedene aktivnosti, za razliku od obveznog *Slušanja i upoznavanja glazbe*, ne moraju organizirati. U okviru treće domene, tj. *Glazbe u kontekstu*, učenici upoznaju društveno-povijesni i kulturni kontekst glazbe, različita značenja i funkcije glazbe te vrste i žanrove glazbe. Ukratko, treća domena objedinjuje muzikološke i glazbene sadržaje“ (MZO, 2019a prema Šulentić Begić, Begić i Pušić, 2020: 186).

3.1. UDŽBENIK ZA GLAZBENO OPISMENJIVANJE

Glazbeno opismenjivanje je „... stjecanje onih intonacijskih i ritamskih znanja i umijeća koja onome tko ih je stekao omogućuju da neki glazbeni tekst otpjeva (glasno ili u sebi, svejedno), odnosno da takav tekst prezentiran auditivno, glazbeno razumije toliko te je u stanju da ga zapiše. Takva znanja i umijeća stječu se dugotrajnim i relativno intenzivnim treningom i ni u kojem se slučaju ne mogu svesti na puko poznavanje notnih znakova“ (Rojko, 2012b: 48). S ovim gledištem slaže se i Novosel (2017) koji navodi da bi glazbena pismenost trebala biti glazbeni pandan gramatičkoj pismenosti jer je i u glazbi i u jeziku razumijevanje odnosa između tonova ili glasova daleko viša razina od pukog prepoznavanja znakova kojima se oni bilježe i da je s toga moguće povući smislenu paralelu. Takva logika govori da nije glazbeno pismen onaj koji zna protumačiti pojedinačne notne znakove, nego onaj koji može interpretirati ili napraviti notni zapis. Naime, pojedinac može znati tumačiti svaki pojedinačni znak verbalnoga zapisa čak

i na nekom stranom jeziku bez razumijevanja smisla poruke teksta. Tako i u notnom zapisu netko može znati donekle protumačiti notne znakove ili neke principe notnog pisma pa ipak ne može korektno pjevati prema notnom zapisu ili napraviti notni oblik već dobro poznate pjesme.

Novosel (2017) dalje ističe da dugotrajan i intenzivan trening nije moguć u nastavi glazbe općeobrazovnih škola barem zbog minimalne (u Republici Hrvatskoj) nastavne satnice nastave, ali i zbog toga što se nastava glazbe više bavi drugim nastavnim područjima. Uz navedeno, autor dalje naglašava da je svakako problem i neselektiranost učenika zbog koje bi, u slučaju inzistiranja na glazbenom opismenjivanju, trpjeli ili najdarovitiji ili najmanje daroviti pa čak i prosječni učenici, ovisno o tome čiji bi napredak učitelj najviše pratio. Glazbeno opismenjivanje zapravo se vježba u glazbenim školama, na nastavi Solfeggia, gdje se pokušava minimalizirati navedene nedostatke u općeobrazovnim školama, no i u takvim uvjetima riječ je o nikad sasvim završenom procesu jer se uvijek može pojaviti toliko zamršena i složena glazba da je nitko nije u stanju izvesti i razumjeti.

Požgaj (1951 prema Novosel, 2017) smatra da su za provođenje aktivne nastave pjevanja „... dovoljna (...) sredstva – za nuždu – i učiteljev glas i obična školska ploča, jer se sva zorna sredstva, pa i linijski sistem mogu nacrtati kredom na ploči. U povoljnim uvjetima dobro će poslužiti: (1) valjan i dobro ugođen instrument; (2) modulatori na kartonskim trakama za vježbanje na ploči (...); (3) ploče od kartona s praznim crtovljem, premjestivim DO-ključem i *pokretnom notom* (limena pločica na držak žice) za pokazivanje kod raznih oblika vježbanja; (4) početni udžbenik za pjevanje i posebno zbirka pjesama za osnovnu školu (za učiteljevu potrebu)“ (Požgaj, 1951: 120-121). Novosel (2017) napominje da premda Požgaj (1951 prema Novosel, 2017) navedena pomoćna sredstva smatra potrebnima za pjevanje, zapravo se njihovom uporabom ostvaruje ili barem pokušava ostvariti glazbeno opismenjivanje. Druga i treća točka odnose se na modulator koji služi za vježbanje notnog opismenjivanja i to tako da učitelj daje neku vrstu znakova koje učenik prepoznaje te pjevanjem pokazuje je li u stanju korektno izvoditi zadane tonove, odnosno je li mentalna veza između zraka i tona dovoljno čvrsta da bi se moglo reći da je usvojio neke tonske odnose. Autor također navodi da se rabe različite vrste modulatora: fonomimički, slovni ili notni (ljestvični). Kod fonomimičkih učitelj nasumično pokazuje dogovorene znakove različitim položajem ruke ili čak cijelog tijela, dok se kod slovnog služi (ponekad čak i skraćenim) nazivima tonova solmizacijom ili glazbenom abecedom te ispisanim

notama u notnom crtovlju. Modulatori su, dakle, prema Novoselu (2017), isključivo sredstvo za glazbeno opismenjivanje.

Autorice Šulentić Begić i Birtić (2012) ističu kako je glazbeno opismenjivanje u okviru otvorenog modela nastave glazbe svedeno na razinu prepoznavanja grafičkih znakova (*Nastavni plan i program za osnovnu školu,* 2006 prema Šulentić Begić i Birtić, 2012), i to stoga što pravu glazbenu pismenost nije moguće postići, a prividna pismenost nema smisla ako nije povezana sa sviranjem. Stoga autorice zaključuju da u primarnom obrazovanju nema opravdanja govoriti o ikakvoj glazbenoj pismenosti.

U odnosu na važeći *Kurikulum* (MZO, 2019a) „usvajanje glazbene pismenosti za učenike općeobrazovnih škola jedino ima smisla ako se notno pismo usvaja zapotrebe sviranja. U slučaju da se sviranje ne provodi korištenjem instrumenata, onda notno pismo treba upoznavati samo kao glazbeni fenomen, odnosno informativno i to retrogradnim putem. Upoznavanje glazbenoga pisma treba shvaćati kao igru u kojoj će učenici uvidjeti osnove glazbene pismenosti. Ta »znanja«ne smiju biti predmetom provjeravanja i ocjenjivanja“ (MZO, 2019a prema Šulentić Begić, Begić i Pušić, 2020: 190).

Rojko (2012b) tvrdi da za sadržaje glazbenog opismenjivanja i za aktivnost pjevanja u cjelini (dakle i onoga po sluhu) nije moguće izraditi udžbenik, ili, drugim riječima, u odnosu na glazbene primjere kojima će se učitelj koristiti u procesu stjecanja vještine o kojoj govorimo, pa i u odnosu na pjesme koje će se pjevati, udžbenik nije ništa drugo nego zbirka primjera, pjesmarica ili podsjetnik za pjesme (tekst) koje je učenik naučio uz učiteljevu pomoć, a kao takav predstavlja nastavno sredstvo koje učenik ne mora nositi kući, jer se jednom naučena pjesma (u školi) uglavnom ne zaboravlja. Umjesto udžbenika Rojko (2012b) nudi druge načine prikazivanja pjesmica, modulatora i sl., a to su pomoću projektora, unaprijed pripremljene školske ploče, plakata, …

3.2. UDŽBENIK ZA PJEVANJE

Novosel (2017) utvrđuje da se osnovna tehnika pjevanja svodi na umijeće preciznog rastezanja glasnica. Pjevanje je zapravo sprega napetosti glasnica s čujnom kvalitetom, točnije visinom tona. Ta sprega glasnica, uha i uma s vježbom i vremenom postaje toliko jaka da je dovoljno zamisliti ton da bi se glasnice napele upravo onoliko koliko je potrebno za dobivanje željenog tona i bez samog zapjeva. Ono što nazivamo visinom tona zapravo je frekvencija titranja glasnica. Budući da pjevač ne zamišlja brže ili sporije titranje glasnica, već „visinu“ tona, pjevanje je vrlo apstraktno zamišljanje i konstantno umno uspoređivanje netom izvedene visine tona sa zamišljenom melodijom. Naš mozak na neki zagonetan način šifrira nizove tonova u cjeline koje pamti.

Škoro (2017) naglašava da postoji dva načina pjevanja, a to su umjetničko i funkcionalno pjevanje. Umjetničko pjevanje podrazumijeva kvalitetnu glazbenu interpretaciju koja se primarno veže uz nastavu glazbe. Ono podrazumijeva težnju za lijepim i izražajnim pjevanjem, no naglašava i razvoj drugih pjevačkih elemenata kao što su pravilno disanje i držanje tijela, pravilna postava i gipkost glasa, razumljivo i pravilno izgovaranje teksta, točna intonacija, ali i metode učenja pjesme koju učitelj odabire u svojoj nastavi. Funkcionalno pjevanje je ono pjevanje koje za cilj nema ostvariti umjetničku izvedbu. Ono zapravo ima društvenu, a ne umjetničku ulogu.

Šulentić Begić i Birtić (2012) navode da se u školama u većini slučajeva njegovalo funkcionalno pjevanje koje nije imalo estetskih elemenata te je bilo važno naučiti što više dječjih pjesama koje bi mogle biti otpjevane na nekim zabavama, izletima i ostalim prigodama. Autorice ističu da funkcionalnom pjevanju nije mjesto u razredu, jer takvim pjevanjem učenici ne razvijaju glazbeni ukus niti ih takvo pjevanje osposobljava za daljnji glazbeni život. Stoga danas pjevanje nije središnja aktivnost u nastavi glazbe, jer se ne može ostvariti umjetnička razina s obzirom na jedan sat nastave tjedno. Naravno, umjetničkom pjevanju u razredu treba težiti iako je ono teško provedivo.

Vidulin-Orbanić i Terzić (2011) također zagovaraju ideju primjenjivanja umjetničkog pjevanja u nastavi glazbe, no naglašavaju probleme koji se mogu pojaviti tijekom kolektivnog

pjevanja. Autorice smatraju da pjesme u udžbenicima nisu primjerene za sve učenike te može doći do problema s intonacijom. Kao rješenje, učitelj treba odabrati pjesme primjerene uzrastu učenika te prilikom pjevanja težiti kvalitetnoj interpretaciji koja sadrži elemente umjetničkog pjevanja.

Prema *Kurikulumu* „učitelj će pjevanju dati veći ili manji naglasak s obzirom na interese i sposobnosti učenika te vlastite sklonosti. Učitelj samostalno odabire pjesme: autorske (umjetničke, za djecu, popularne – evergreen) i tradicijske. Treba voditi računa o zanimljivosti i umjetničkoj vrijednosti pjesama, interesima i dobi učenika, težini pjesama, jasnoći teksta i primjerenosti sadržaja. Naime, učenicima pjesma treba biti zanimljiva jer se u protivnom tijekom pjevanjaneće truditi i stoga im se neće razviti pjevačke sposobnosti“ (MZO, 2019a prema Šulentić Begić, Begić i Pušić, 2020: 187).

S gledišta udžbeničkih zahtjeva, Novosel (2017) ističe da je pjevanje po sluhu problematično jer zahtjeva angažman učitelja, odnosno učenik ponavlja melodiju koju mu ne zadaje udžbenik nego učitelj. Točnije, notna verzija koju pruža udžbenik učeniku je zbog glazbene nepismenosti beskorisna za produkciju glazbe dok ono što svojim glasom zadaje učitelj, učenik može na isti način ponoviti, odnosno oponašati. Budući da je mogućnost samostalnoga korištenja jedno od osnovnih obilježja udžbenika, usvajanje pjesama uz pomoć učitelja, ne zadovoljavaju udžbenička mjerila.

3.3. UDŽBENIK ZA SVIRANJE

Novosel (2017) definira sviranje kao usklađivanje uglavnom vidljivih pokreta uz korištenje glazbala sa zamišljenom predodžbom skladbe. Ta zamišljena predodžba može biti stvorena dešifriranjem notnog zapisa, pamćenjem po sluhu ili umnom kreacijom kojom nastaje improvizacija.

Novosel (2017) navodi da je sviranje u razrednom okruženju problematično iz više razloga. Jedan je brojnost glazbala. Naime, učionica za glazbenu nastavu trebala bi biti opremljena barem s onoliko glazbala koliko ima učenika u razredu. Nakon što bi svi imali

glazbala, i bili bi zadovoljni upravo s onim glazbalom koje im je dano, njihovo sviranje trebalo bi uskladiti. Budući da je napredak svakog učenika individualan, neki bi se mučili, a drugi bi gubili vrijeme čekajući tuđe dosezanje potrebnog umijeća. Ako pak želimo da izvođenje bude višeglasno kao u izvornoj stvarnosti kad svira orkestar, razred bi trebalo podijeliti po skupinama glazbala. Međutim, dok bi učitelj uvježbavao jednu skupinu, druga bi se dosađivala ili ih svojim sviranjem ometala. Pa čak i kad bi učitelj imao na raspolaganju dovoljan broj pravih glazbala i kad bi uspio uvježbati njihovo sviranje da bude usklađeno i smisleno, razina razredne izvedbe nikada neće biti na razini izvorne stvarnosti, odnosno sviranje u razredu neće sličiti sviranju glazbenih profesionalaca, ali čak ni glazbenih amatera. Takvo sviranje uglavnom znači da je važno sudjelovati i zabavljati se gotovo bez kriterija.

Rojko (2012b prema Šulentić Begić i Birtić, 2012) ističe kako se sviranje u razredu može opravdati samo psihološkim – učenici vole svirati – ali ne i glazbenim, tj. umjetničkim razlozima. Umjetničko sviranje ili barem sviranje koje ima neku glazbenu vrijednost moguće je jedino kao izvannastavna aktivnost, u ansamblu. S obzirom na to da se u razredu najčešće koriste instrumenti slabe kvalitete, Rojko podsjeća na to da je i sam Orff, kao najveći zagovornik sviranja u školi, zahtijevao da se koriste pravi instrumenti, a ne igračke od kojih učenici nemaju nikakvu korist. „Pri nabavci ili popunjavanju instrumentarija, treba paziti na to da se dobije prave instrumente, a ne, na žalost vrlo raširene, glazbene igračke koje se pokazuju štetnima za sluh i za živce“ (Orff i Keetman, 1957 prema Šulentić Begić i Birtić, 2012: 4).

Prema *Kurikulumu* (MZO, 2019a) „predlaže se da za potrebe sviranja učenici koriste tjeloglazbu, dječji instrumentarij, melodijske udaraljke ili druga jednostavnija melodijska glazbala, standardna glazbala te proizvode zvuk na elektroničkim instrumentima i/ilina računalu. U aktivnom muziciranju učenika, tj. sviranju, kao i kod pjevanja, važniji je proces od krajnjeg rezultata jer postignuće u tim aktivnostima ovisi o glazbenim sposobnostima koje utječu na razinu uspješnosti učenika. Također, učenike se može poučiti notnom pismu za potrebe sviranja te potaknuti na korištenje računalnih programa za notografiju“ (MZO, 2019a prema Šulentić Begić, Begić i Pušić, 2020: 189).

Rojko (2012b) ističe kako je sviranje također aktivnost koja se ne može obraditi udžbenikom, jer je i ovdje riječ o stjecanju vještine. U pogledu povratne informacije

problematika je nešto jednostavnija. Učenik može ranije znati svira li dobro ili ne, te mu učiteljeva povratna informacija nije potrebna. Ipak, upute za samostalan rad koje bi se mogle dati u udžbeniku, svojom bi opširnošću, s obzirom na dob učenika, same sebe dovele u pitanje. „Dokaz za to su brojni glazbeni amateri koji čak mogu i prilično solidno svirati, ali gotovo bez iznimke ne na umjetničkoj razini. Njihova je vještina oslonjena na glazbenu darovitost i motiviranost, a bilo kakva pisana literatura od zanemarive je koristi. Naravno, i udžbenik kao pisani tekst ne može biti nimalo učinkovitiji“ (Novosel, 2017: 18). Rojko (2012b) zaključuje da, što se tiče sviranja, udžbenik može biti samo zbirka primjera, dakle opet nije udžbenik. Rješavanje pitanja sviranja u razredu udžbenikom neizvedivo je i stoga što se obično ne upotrebljava jedan instrument, nego je riječ o više različitih instrumenata.

3.4. UDŽBENIK ZA GLAZBENO STVARALAŠTVO

Požgaj (1950 prema Rojko, 2012b: 104) kaže da kod djeteta pa i kod odraslog čovjeka postoji sklonost stvaranju vlastitih melodija, pa je sasvim „logična misao, da je potrebno ovu pozitivnu dječju sklonost pedagoški potpomoći i smišljenim i sistematskim postupkom razvijati sposobnost muzikalnog izražavanja.“ Stvaralaštvom će se razvijati „dječja sklonost estetskom oblikovanju na području muzičkog izraza i time obogaćivati kulturnu ličnost odgajanika,“ a ujedno će učenici doći do spoznaje o veličini i značenju pravog umjetničkog djela. „Melodijska improvizacija u muzičkoj nastavi posve odgovara djelatnosti slobodnog stvaranja fantazijom i adekvatnog izražavanja na području jezične nastave, crtanja i ručnog rada.“ Kao što će učenik koji sam piše pisane sastavke, bolje razumjeti i cijeniti književno djelo, kao što će učenik koji je sam nacrtao ornament, bolje moći „cijeniti bogatstvo i sklad narodne ornamentike,“ tako će isto onaj tko sam improvizira, bolje znati cijeniti glazbeno umjetničko djelo.

Požgaj (1950 prema Rojko 2012b) ističe da nije zadatak stvaralaštva da učenike nauči pisati simfonije, nego omogućiti učenicima da vide kako je umjetničko stvaranje moguće u mnogo jednostavnijim formama. Isto tako, nije važan rezultat improvizacije, već nam je stalo do načina vježbanja koja vode do rezultata. Učenik će stvaralaštvom zaviriti u radionicu stvaralačkog umjetnika, osjetiti nastajanje muzike, spoznati muzički tijek i osjetiti ga kao nešto

živo, shvatit će izražajnu moć pojedinih intervala, ritmičkih i melodijskih motiva, a to će ga postupno dovesti do shvaćanja umjetničkog djela. Požgaj (1950 prema Rojko 2012b) također napominje da nitko neće više cijeniti djela velikih majstora nego učenik koji je spoznao tijesne granice vlastitih stvaralačkih sposobnosti.

Novosel (2017) navodi da za glazbeno stvaralaštvo postoje uglavnom ove mogućnosti: ritmiziranje verbalnoga teksta, dodavanje melodije ritmiziranom ili neritmiziranom tekstu, dovršavanje započete melodije bilo na način pitanje-odgovor ili logičnim nastavljanjem započete melodije, skladanje glazbene cjeline (moguće je i uz preporuku ili zadavanje nekih ograničenja) ili potpuna improvizacija. Osim prvih dviju navedenih mogućnosti u kojima je nužno postojanje verbalnoga teksta, u svim ostalima moguće je skladanje i bez njega.

„U *Kurikulumu* se navodi da je stvaralaštvo važan element u procesu učenja jer potiče kreativnost u užem i širem smislu. Učitelj će organizirati stvaralačko izražavanje učenika u aktivnostima pjevanja, sviranja, plesa, pokreta te uporabe IKT-a samostalno ili u skupini“ (MZO, 2019a prema Šulentić Begić, Begić i Pušić, 2020: 191).

Rojko (2012a) smatra da je, u bilo kojem se obliku provodilo, stvaralaštvo aktivnost koja se nikako ne može odvijati drugačije nego pod izravnim i neposrednim vodstvom učitelja. Ta se djelatnost ni u kojoj pojedinosti ne može obraditi udžbenikom. Na moguću primjedbu kako se u udžbeniku ipak mogu navesti neki savjeti ili zadatci učenicima kako ili što da stvaraju, pa se u tu svrhu mogu čak i navesti melodijski i/ili ritamski odlomci koje će učenik dovršiti – treba odgovoriti da to za učenika praktično nema vrijednosti jer on opet sam ne može ništa učiniti s tim materijalom. Bez učitelja nikakav smislen stvaralački rad nije moguć. Takve eventualne upute u udžbeniku služe učitelju, a ne učeniku pretvarajući udžbenik i u toj komponenti u priručnik za učitelja koji nema nikakva razloga da se nađe u učeničkoj torbi.

3.5. UDŽBENIK ZA SLUŠANJE GLAZBE

Šulentić Begić i Birtić (2012) navode da je prema otvorenom modelu nastave glazbe područje slušanja glazbe jedino obvezno područje. Učiteljeva sloboda tu se svodi na odabir

skladbi, naravno, us skladu sa psihološkim i kulturno-estetskim načelima. Autorice smatraju da primjerenim slušanjem glazbe treba započeti već u primarnom obrazovanju jer je jedino na taj način moguće postupno ostvarivati cilj glazbene nastave. Umjetnički senzibilitet za književnost ili za likovna umjetnička djela ne stvara se pisanjem pisanih sastavaka ili izradom rezbarija, već čitanjem književnih djela i promatranjem likovnih umjetničkih djela. Tako se i glazbeni umjetnički ukus može razvijati jedino slušanjem glazbe.

Prema Kelavi (2021) u nastavi postoje različiti načini slušanja glazbe s obzirom na cilj i sadržaj te aktivnost slušatelja. Ono čemu se teži u nastavi glazbe je aktivno slušanje. Ono podrazumijeva slušanje s namjerom da se glazbeno djelo upozna i doživi kao umjetnost te će ona sama po sebi djelovati na slušatelja uspostavljajući i razvijajući glazbeni ukus. U nastavi glazbe, aktivno slušanje postiže se raznim metodičkim postupcima, a jedna je od najučinkovitijih priprema za slušanje koja potiče učenike da aktivno promišljaju o glazbi i svemu što čuju tijekom slušanja.

Prema *Kurikulumu* (MZO, 2019a) „to je prevladavajuća aktivnost nastave glazbe, tj. domena *Slušanje i upoznavanje glazbe* provlači se kroz sve cikluse, odnosno sve razrede osnovne škole i gimnazije. Ističe se da se u nastavi glazbe sve relevantne aktivnosti temelje na slušnom iskustvu koje pruža brojne mogućnosti za estetski odgoj učenika. Muzikološki se sadržaji upoznaju slušanjemglazbenog djela, tj. muzikološki sadržaji koji se ocjenjuju trebaju biti rezultat slušnog upoznavanja glazbe. Učenike treba upoznati s glazbenim djelima različitih razdoblja, stilova, vrsta i žanrova, da bi se uspostavila vrijednosna mjerilaza estetsko i kritičko doživljavanje glazbe i kod učenika razvio glazbeni ukus. Naime, slušanje glazbe u nastavi glazbe možda će biti presudno za kulturu slušanja odrasle osobe“ (MZO, 2019a prema Šulentić Begić, Begić i Pušić, 2020: 192).

Novosel (2017) tvrdi kako, budući da učenik ne može sam vrednovati glazbu ni po jednom od ranije navedenih kriterija, neracionalno mu je dati zadatak da sam istražuje glazbenu literaturu, već mu je treba didaktički pripremiti. Stoga, kad se i odabere glazbeni primjer, priprema za slušanje nije gotova, a dosad navedeni problemi su vezani uz izbor nastavnih medija. Teškoće njihova korištenja uglavnom su u ispunjavanju didaktičkih zahtjeva te u zadatcima koji su potrebni. Naime, da bi zaista uspjeli fokusirati učeničku pozornost na slušanje glazbe

potrebno je prije slušanja postaviti zadatke koji će što više moguće misaono aktivirati učenika. Sva učenička pozornost trebala bi biti usmjerena pamćenju i razmatranju glazbe, no velika je razlika između mogućih zadataka. Ako, primjerice, učenik treba odgonetnuti koje glazbalo izvodi skladbu, njegova će pozornost biti na visokoj razini samo dok ne dođe do zaključka. Nešto bolje je kad se zahtijeva razmišljanje poput zadatka da učenik mora ocijeniti što mu se najviše svidjelo ili što je sve zamijetio, no udžbenički je nedostatak taj da se uz udžbenik zahtijeva sugovornik. Što se pak tiče zadržavanja pozornosti, autor smatra da je najbolje tražiti zapažanje svih promjena u skladbi. To se često zahtijeva kroz praćenje i određivanje glazbenog oblika, a takvim je zadatcima učenik zaokupljen čitavo vrijeme trajanja glazbenog primjera premda je nedostatak što je potrebna povratna informacija učeniku o korektnosti njegovog mišljenja. Šulentić Begić i Birtić (2012) navode da zadatci tijekom slušanja nisu svrha sebi samima, nego služe kao putokaz i pomoć učenicima za snalaženje u glazbenom djelu koje je za njih puka apstrakcija. Također navode da analiza odslušane glazbe mora ići do onih detalja do kojih se može doprijeti slušanjem. Iste autorice ističu da je uz zadavanje zadataka, veoma važno višekratno slušanje glazbe. Jednokratno slušanje glazbe je nedovoljno i kod najjednostavnijih skladbi te je važno da učenik pažljivo sluša glazbu, bez obzira je li zapamtio ime skladbe i njezina autora.

Sims (1990 prema Šulentić Begić i Birtić, 2012) naglašava da učitelj treba zajedno s učenicima slušati glazbu, a ne raditi nešto drugo. Pri slušanju glazbe iznimno je važan učiteljev kontakt s učenicima radi održavanja pažnje.

Rojko (2012a) ističe kako ni slušanje glazbe nije moguće pokriti klasičnim „udžbenikom“. Kako se u slušanje glazbe može uči samo slušanjem, to bi se ova aktivnost teorijski mogla pokriti multimedijskim udžbenikom: u ovom slučaju tekstom i snimkom glazbe. Teorijski, jer je teško očekivati da će učenik kod kuće sam slušati glazbu i u njoj otkrivati ono što mi želimo da otkrije, utoliko više što većina zadataka koje učeniku zadajemo prije slušanja glazbe zapravo i nije u službi zadanog otkrivanja, nego je – kao didaktički trik – u službi aktiviranja učenika. Stoga je i to aktivnost koja se na pravi način može ostvariti samo u školi pod izravnim i neposrednim vodstvom učitelja. Kako danas stvari stoje, udžbenici su i u toj aktivnosti priručnici za učitelje.

4. DIGITALNI UDŽBENIK ZA NASTAVU GLAZBENE KULTURE

Danas se u nastavi Glazbene kulture i dalje koristi tiskani tzv. klasični udžbenik, no njegovo mjesto sve više zauzima suvremeni digitalni udžbenik. Naime, izdavači objavljuju klasične udžbenike te ih priređuju i u obliku digitalnog udžbenika.

Digitalni udžbenik ima ugrađene linkove koji povezuju različite dijelove materijala. Tako je glavna karakteristika digitalnoga udžbenika namijenjenog nastavi glazbe spoj slike, zvuka, teksta, videa i animacije odnosno sadrži nastavne materijale koje bi učitelji morali potražiti u drugim izvorima i na taj način pripremiti se za nastavu.

Digitalni udžbenici Glazbene kulture su opremljeni s višemedijskim materijalom, animacijama, video i zvučnim zapisima te pitanjima i zadacima za ponavljanje. „Bogatstvo sadržaja udžbenika (pjesme, skladbe svih vrsta glazbe i maštovit pristup stvaralačkim sadržajima) maksimalno motivira i okupira pozornost učenika na glazbene aktivnosti. Uz pregledni notni zapis i kvalitetne fotografije, udžbenici pružaju učenicima sinkretički poticaj za individualni izraz, a učiteljima ideje za kreativnu i poticajnu nastavu Glazbene kulture. Način rada koji autori predlažu podjednako je blizak učiteljima čiji je stil rada proaktivan kao i onima koji vole slijediti jasne glazbeno-metodičke obrade“[1]

„Integrirani sadržaji, glazbene aktivnosti i raznovrsne metode rada omogućuju učenicima neposredan susret s glazbom. Učiteljima je ponuđeno mnoštvo glazbenih sadržaja među kojima mogu odabrati one koji su učenicima najprimjereniji i najviše im se sviđaju. Zahvaljujući kvaliteti glazbenih sadržaja učenici stječu spoznaje o glazbenom djelu, razvijaju slušne vještine potrebne za razumijevanje glazbe, usvajaju glazbeni jezik i razvijaju glazbeni ukus“[2]

Iako je suvremeni digitalni udžbenik namijenjen nastavi Glazbene kulture napredovao što se tiče opremljenosti, no i dalje ostaje problem samostalne upotrebe udžbenika od strane učenika zbog specifičnih znanja i umijeća koja se stječu u nastavi glazbe, a za koja je učenicima potrebna kontrola i pomoć od strane učitelja.

[1] *Glazbeni krug. Udžbenici glazbene kulture za osnovnu školu*. Preuzeto s: https://www.profil-klett.hr/glazbeni-krug
[2] *Razigrani zvuci.* Preuzeto s: https://www.skolskiportal.hr/aktualno/upoznajte-nove-udzbenike-skolske-knjige/

5. ZAKLJUČAK

Prvi udžbenik osmislio je J. A. Komensky kada je završio didaktičko osmišljavanje razredno-predmetno-satnog sustava, koji je tada na raspolaganju od svih medija, osim učitelja, imao samo knjigu. Matijević (2017) ističe kako su početkom prošlog stoljeća udžbenici donosili zbirku tekstova kojima se učitelj koristio kao polazištem za objašnjavanje nastavnih sadržaja, a učenici za dodatno samostalno učenje kod kuće. Kako je tehnika tiskanja udžbenika napredovala mnogi autori i nakladnici natjecali su se čiji će udžbenik biti atraktivniji. Danas se svi udžbenici pišu se u skladu s Udžbeničkim standardom (MZOb, 2019) kojim se utvrđuju znanstveni, pedagoški, psihološki, didaktičko-metodički, etički, jezični, likovno-grafički i tehnički zahtjevi kao i oblik udžbenika za pojedini razred.

Udžbenik u nastavi Glazbene kulture možemo analizirati prema aktivnostima i sadržajima, kao što su: glazbeno opismenjivanje, pjevanje, sviranje, glazbeno stvaralaštvo, slušanje glazbe i usvajanje muzikoloških sadržaja.

Velik dio nastavnih aktivnosti i sadržaja nastave Glazbene kulture ne može se obuhvatiti udžbenikom te je u tom pogledu udžbenik više priručnik za učitelja i pjesmarica nego udžbenik. To se odnosi na glazbeno opismenjivanje, pjevanje, sviranje i stvaralaštvo. Neki dijelovi sadržaja mogu se obuhvatiti udžbenikom, ali nikako ne klasičnim, već isključivo multimedijskim. Sadržaji koji bi se tako mogli obraditi su teorijski i muzikološki sadržaji te slušanje. Udžbenici koji su dosad bili, ili su još uvijek u uporabi, tj. klasični udžbenici, nisu udžbenici, nego priručnici za učitelje, pjesmarice i, u najboljem slučaju, priručnici za učenike. Umjesto pisanja takvih udžbenika, trebalo bi škole, tj. specijalizirane učionice za glazbenu nastavu opremiti tako da učeniku budu pri ruci pjesme, melodijski primjeri, prikazi ljestvica, ritamske tablice, modulatori, crteži klavijatura, itd. (Rojko, 2012b). Navedeni sadržaji danas su dostupni u digitalnim udžbenicima Glazbene kulture koji su opremljeni s višemedijskim materijalom, animacijama, video i zvučnim zapisima te pitanjima i zadacima za ponavljanje. Možemo zaključiti, da je digitalni udžbenik namijenjen nastavi Glazbene kulture napredovao što se tiče opremljenosti, no i dalje ostaje problem samostalne upotrebe udžbenika od strane učenika zbog specifičnih znanja i umijeća koja se stječu u nastavi glazbe, a za koja je učenicima potrebna kontrola i pomoć od strane učitelja.

6. LITERATURA

- Bakota, L., Peko, A. i Varga, R. (2015). Udžbenik kao izvor poučavanja i učenja različitosti. U: Mlinarević, V., Brust Nemet, M. i Bushati, J. (ur.), *Obrazovanje za interkultuiralizam: Položaj Roma u odgoju I obrazovanju* (str. 343-377). Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti. Preuzeto s: https://www.bib.irb.hr/755607
- Bognar, L. i Matijević, M. (2005). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Čanić, D. (2017). Multimedijski digitalni udžbenik. *Knjižničarstvo,* 21(1/2), 155-174. Preuzeto s: https://www.bib.irb.hr/923125
- *Glazbeni krug. Udžbenici glazbene kulture za osnovnu školu*. Preuzeto s: https://www.profil-klett.hr/glazbeni-krug
- Jandrić, P. (2012). Društveni aspekti razvoja i uporabe elektroničkih udžbenika. U: Žiljak, V.(ur.), *Tiskarstvo 2012.* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. Preuzeto s: https://www.tiskarstvo.net/tiskarstvo2012/clanciWeb/PetarJandric/JandricRad.html
- Kelava, M. (2021). *Aktivno slušanje glazbe u nastavi Glazbene umjetnosti* (diplomski rad). Osijek: Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku.
- Matijević, M. (2004). Udžbenik u novom medijskom okruženju. U: Halačev, S. (ur.), *Udžbeniki virtual okruženje* (str. 73-82). Zagreb: Školska knjiga. Preuzeto s: https://www.bib.irb.hr/166896
- Matijević, M. i Topolovčan, T. (2017). *Multimedijska didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
- MZO (2019a). *Kurikulum nastavnog predmeta Glazbena kultura za osnovne škole i Glazbena umjetnost za gimnazije.* Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
- MZO (2019b). *Pravilnik o udžbeničkom standardu te članovima stručnih povjerenstava za procjenu udžbenika i drugih obrazovnih materijala.* Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_9_196.html
- MZO (2018). *Zakon o udžbenicima i drugim obrazovnim materijalima za osnovnu i srednju školu.* Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_12_116_2288.html
- Novosel, D. (2017). *Didaktičko oblikovanje multimedijskoga udžbenika u nastavi Glazbene kulture* (doktorski rad). Zagreb: Filozofski fakultet. Preuzeto s:

http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8588/1/Novosel%20doktorat%20konacni%20oblik%20nakon%20obrane.pdf

- Nuli, M. (2018). *Multimedijski digitalni udžbenici.* Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Fakultet organizacije i informatike. Preuzeto s: https://repozitorij.foi.unizg.hr/islandora/object/foi%3A3605/datastream/PDF/view
- Poljak, V. (1980). *Didaktičko oblikovanje udžbenika i priručnika*. Zagreb: Školska knjiga
- Požgaj, J. (1950). *Metodika muzičke nastave.* Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske.
- Pranjić, M. (2013). *Nastavna metodika u riječi i slici*. Zagreb: Hrvatski studij Sveučilišta u Zagrebu.
- *Razigrani zvuci*. Preuzeto s: https://www.skolskiportal.hr/aktualno/upoznajte-nove-udzbenike-skolske-knjige/
- Rojko, P. (2012a). *Glazbenopedagoške teme*. Zagreb: Jakša Zlatar.
- Rojko, P. (2012b). *Metodika nastave glazbe: teorijsko - tematski aspekti.* http://bib.irb.hr/datoteka/566005.ROJKO_Metodika_nastave_glazbe._Teorijsko_tematski_aspekti.pdf
- Škoro, D. (2017). *Umjetničko i funkcionalno pjevanje u nastavi glazbene kulture.* Neobjavljeni završni rad. Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku. Preuzeto s: https://zir.nsk.hr/en/islandora/object/uaos%3A249
- Šulentić Begić, J., Begić, A. i Pušić, I. (2020). Preferencije učenika prema aktivnostima i sadržajima u nastavi Glazbene kulture. *Nova prisutnost,* 18(1), 185-202. Preuzeto s: https://doi.org/10.31192/np.18.1.13
- Šulentić Begić, J. i Birtić, V. (2012). Otvoreni model nastave glazbene kulture u primarnom obrazovanju u nekim osječkim osnovnim školama. *Tonovi,* 60, 72-84. Preuzeto s: https://www.bib.irb.hr/607445
- Šulentić Begić, J. I Rado, M. (2013). Udžbenik glazbene kulture u prvim trima razredima osnovne škole. *Tonovi,* 62, 18-26. Preuzeto s: https://www.bib.irb.hr/669785
- Vidulin-Orbanić, S. i Terzić, V. (2011). Polazište i pristup pjevanju u općeobrazovnoj školi. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja,* 18(2), 137-156. Preuzeto s: https://hrcak.srce.hr/clanak/122422

- Zubac, A. i Čanić, D. (2016). Izazovi uvođenja e-udžbenika u nastavi osnovnih i srednjih škola u Republici Hrvatskoja. *Vjesnik bibliotekara Hrvatske,* 59(3-4), 231-248. Preuzeto s: https://hrcak.srce.hr/187618